

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри конституційного права та порівняльного
правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Бєлова Дмитра Миколайовича
на дисертацію Матяшовської Роксолани Юрїївни
«Гарантії прав осіб дошкільного віку у глобалізаційному суспільстві»,
яка подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.052.002 у Національному університеті «Львівська політехніка»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження

Питання функціонування оптимізації правових явищ в умовах глобальних викликів, у наш час є одним з найскладніших. Вплив таких процесів, як формування та реконструкція міжнародного простору, інформатизації, регіоналізації, а також геополітичні процеси, що відбуваються сьогодні на теренах міжнародного простору, надають особливої актуальності проблемі та підтверджують суспільне значення дослідження серед інших проблем правової науки. Під впливом глобалізації змінюються юридичні явища, серед яких права людини та її соціальне становище.

Потребує аналізу накопичений емпіричний матеріал, що сприяє виявленню нових правових явищ і тенденцій світового розвитку. Розробка й опис різноманітних моделей універсалізації й стандартизації в умовах глобалізації дозволяє виявити суперечливість та імпульсивність цих процесів та їх вплив на окремі групи людей. Теоретичне осмислення явищ і тенденцій, що відбуваються в рамках правової глобалізації, вимагає нового підходу, що сприятиме мобілізації потенціалу різних правових систем у розв'язанні проблем, які постали перед світовою спільнотою.

Діти є однією з найбільш вразливих груп суспільства, представниками майбутнього покоління, тому з погляду розвитку державності на їх розвитку, забезпеченні прав у соціальній, демократичній державі повинен бути зроблений особливий акцент. Тому аналіз гарантування прав дітей в

сучасних умовах глобалізованого суспільства є досить актуальним науковим завданням, що виконується в дисертації Матяшовської Р.Ю. Це свідчить про актуальність теми дослідження для правознавства загалом.

Також проблема гарантування прав дітей дошкільного віку актуалізується у світлі сьогоднішніх державно-правових процесів в Україні. Утвердження принципів суверенітету, демократизму, відкритості, гласності держави на практиці неможливе без всебічного наукового осмислення належної моделі державної політики у сфері сім'ї та дитинства, виховання дітей, їх розвитку та захисту їх прав та свобод. Водночас, переважна більшість фахових робіт присвячена загальним проблемам глобалізації та правового статусу дітей, тоді як наукознавчі питання й досі лишаються маловивченими саме для окремих вікових груп, зокрема дітей дошкільного віку. Відсутність в Україні комплексних досліджень гарантування прав дітей наймолодшого віку унеможлиблює теоретичне осмислення сутності сучасної держави, права, правових явищ, а внаслідок цього – і якісне вдосконалення державно-ювенальних інститутів в практичній площині. З огляду на положення, викладені вище актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним із огляду на актуальність теми є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; спрямована на реалізацію Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. Також тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні» та виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-

наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого літературного інструментарію та порівняльною і джерельною базою. Дисертантом опрацьовано 313 спеціальних і загальних джерел (спеціальну літературу та монографії, нормативні акти та міжнародні документи), у яких відображено різні аспекти проблематики, з них більше 100 іноземною мовою.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методологію дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення його результатів; наведено дані про їх апробацію, про публікації.

Розділ 1 «Теоретико-правове дослідження гарантій прав осіб дошкільного віку» містить три підрозділи, у яких розкрито наукові підходи до формування уявлень про сутність прав дітей дошкільного віку, проаналізовано увесь спектр ідей, течій і поглядів щодо досліджуваної проблеми та виокремлено їх види прав дітей зазначеної вікової групи. Так, дисертантом, з-поміж іншого, доводиться, що розуміння сучасної стратегії гарантій прав осіб дошкільного віку має охоплювати такі аспекти прав дітей: діти як правовласники, а не тільки як суб'єкти захисту; пріоритет інтересів дітей; міжнародне та національне гарантування прав і законних інтересів дітей; пріоритет захисту дітей від загроз, які зумовлені глобалізаційними чинниками.

В цьому розділі також окремим підрозділом проаналізовано джерельну базу попередніх досліджень іноземних та українських науковців та згрупованої їх в предметні групи, визначено авторську методологію аналізу.

Розділ 2 «Види гарантій прав осіб дошкільного віку» містить чотири підрозділи в яких висвітлено політичні, соціально-економічні, ідеологічні та правові гарантії прав дітей дошкільного віку. Останні мають за

твердженням авторки складну структуру та включають нормативно-правові та інституційно-правові гарантії.

Розділ 3 «Трансформація гарантій прав осіб дошкільного віку під впливом глобалізаційних чинників в окремих сферах суспільних відносин» містить чотири підрозділи, в яких проводиться дослідження проблем громадянства, статусу дітей в нетрадиційних сім'ях, народжених з використанням новітніх репродуктивних технологій та питання глобалізації освіти. Вказаний розділ надає теоретичним розробкам практичного спрямування.

В цілому аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що мета і завдання дослідження в основному реалізовані.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему.

Безумовною основним здобутком авторки є те, що вперше у відчизняній юриспруденції проведено комплексний розгляд гарантії прав осіб дошкільного віку в глобалізованому суспільстві через дослідження цілісної системи політичних, соціально-економічних, ідеологічних і правових гарантій прав досліджуваної категорії суб'єктів права та встановлення сутності їх трансформації під впливом глобалізаційних чинників в окремих сферах суспільних відносин.

Відзначимо особливо позитивні аспекти дослідження, які відображають новизну дослідження.

Позитивно відзначимо те, що автор характеризує права дитини первинно досліджує право на життя, як найістотніше фізичне правом дитини. При цьому звертає увагу на початок цього права не від моменту народження, а раніше доводячи, що держава повинна дбати про здоровий розвиток дитини ще в утробі матері. Тому важливо, щоб держава охороняла не лише

безпосередньо дитину, але й материнство та батьківство як цінність (с. 49). Для ґрунтового аналізу досліджуються справи, які розглядаються у ЄСПЛ стосовно народження, материнства, збереження життя новонароджених дітей, які викликають численні дискусії та суспільний резонанс (справи про конфлікт інтересів батьків та дітей, справи, що розкривають проблемні аспекти, пов'язані із забезпеченням права на життя та безпечне народження та особливостями пенітенціарної системи держави і справи, що виявляють проблеми правового розуміння початку життя) (с. 52-54)

У дисертації також переконливо доводить й те, що право на виживання та здоровий розвиток є фактичним продовженням права на життя і забезпечується заходами, спрямованими на: подолання проблем недоїдання та голоду, якісної питної води, харчування, санітарії та гігієни, сприяння грудному вигодовуванню немовлят (протидія некомпетентності матерів та медичного персоналу щодо грудного вигодовування; відсутність чіткого правового регулювання маркетингової діяльності виробників сумішей, що замінюють грудне вигодовування; втрата молока матір'ю через стресові ситуації); убезпечення безпеки дітей під час збройного конфлікту тощо (с. 54-58).

Внеском дисертанта в розвиток правознавства, можна вважати авторську класифікацію гарантій за критерієм правового статусу суб'єктів прав, а саме: А) гарантії прав людини і громадянина; Б) гарантії прав дітей; В)г прав дітей дошкільного віку; Г) гарантії прав дітей дошкільного віку зі спеціальним правовим статусом (с. 76).

Особливо актуальною для розвитку наукової доктрини є розроблена авторкою структура комплексу соціальних гарантій дітей дошкільного віку, а саме це: загальні соціальні гарантії, якими користуються діти як члени суспільства та громадяни держави на основі принципу рівності та соціальної справедливості; спеціальні соціальні гарантії для дітей дошкільного віку, які націлені на створення умов для зростання та розвитку цих осіб відповідно до потреб, які має ця вікова група; видові спеціальні гарантії, які є необхідними

для забезпечення дітей, котрі мають додаткові індивідуальні потреби через певні обставини, в яких вони опинилися. Це передусім діти-інваліди та діти, які втратили годувальника (діти-сироти) (с. 86).

У світлі сьогоднішніх державно-правових проблем України необхідним є аналіз не тільки правових гарантій, але й ідеологічних, тому слід особливо відзначити положення, що розроблені Матяшовською Р.Ю. щодо структури ідеологічні гарантії прав осіб дошкільного віку. Зокрема до них віднесено забезпечують належне соціальне середовище для зростання та розвитку дітей; формують загальнолюдські цінності на основі принципів толерантності, демократизму, рівності, соціальної справедливості; забезпечують ідеологічне підґрунтя для формування громадянського суспільства; сприяють розвитку держави в напрямку багатоманітності, верховенства права, сприйняття особи як абсолютної первинної цінності; формують належну культурну, виховну, соціальну, релігійну, світоглядну, освітню, мовну та інші суміжні сфери світобуття особистості; є засобом впливу на свідомість дитини, дієвим чинником її початкової освіченості та свідомості; вказують напрям розвитку виховання молодшого покоління та визначають відповідні основні засади правової політики (с. 104-115).

Слід визначити, ще одну вагому позицію, що висвітлена автором – проблеми гарантування інклюзивного середовища для дошкільників у сучасному суспільстві. В межах глобалізації освітнього простору ця проблематика відіграє вагому роль. Глобалізаційні чинники впливають на трансформацію підходів до освітнього процесу дошкільників. Інклюзивне середовище передбачає включення особи з особливими освітніми потребами в загальне освітнє середовище через процес ранньої адаптації. Людиноцентристська ідеологія проникає у всі сфери суспільного життя, зокрема й освіту. Сучасний підхід до освіти характеризується застосуванням принципу «включення» всіх дітей до освітнього процесу, тобто запровадження інклюзивної освіти. Особливістю такої освіти є те, що всі діти, незалежно від низки чинників, вчаться разом. Важливо, щоб така освіта

була безперервною. Отже, рання інклюзія, що проходить у дошкільних закладах, є особливо важливою, тому що дає дитині можливість адаптуватися до дитячого колективу ще до початку шкільного життя (с. 179-185).

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечені використанням філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження. Обґрунтованість отриманих автором наукових результатів базується на достатньо переконливій аргументації висловлених положень і висновків, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи.

Положення, оцінки та висновки дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях з історії держави і права, теорії держави і права, історії правових і політичних учень, конституційного права, галузевих правових наук. Практичне застосування результатів дисертаційної роботи полягає у можливості написання енциклопедичних статей, довідкового матеріалу, посібників та підручників із навчальних дисциплін: «Теорія держави і права», «Конституційне право», «Сімейне право», «Ювенальне право України» та інші.

Слід зазначити практичну цінність дослідження, оскільки висновки, щодо необхідності реформування досліджуваних інститутів корисні для удосконаленню законодавства, юридичної практики та освітньої сфери.

Апробація дисертації. Результати дослідження апробовані належним чином у дванадцяти авторських публікаціях, з яких – в 6 статтях, зокрема: 5 наукових статей – у наукових фахових виданнях України; 1 стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави, а також у 6 публікаціях у збірниках тез виступів на науково-практичних заходах.

Оформлення дисертації в основному відповідає вимогам Міністерством освіти і науки до такого виду робіт та наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оцінка мови і стилю дисертації. Дисертація написана літературною українською мовою, в науковому стилі.

Водночас, дисертаційне дослідження Матяшовської Роксолани Юріївни, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів отриманих авторкою.

1. Пояснення потребує термінологія, що вибрана авторкою щодо визначення групи дітей, зокрема їх названо «особи дошкільного віку». На ст. 39 дисертації міститься загальне пояснення цьому – «у межах нашого дослідження проаналізуємо статус дитини від народження до моменту зарахування до школи як критерію поділу на дітей дошкільного віку та школярів». На привселюдному захисті слід ґрунтовніше мотивувати, чому обрано саме термінопоняття «особи», а не більш поширене «діти» або «неповнолітні», та роз'яснити які вікові межі беруться до уваги (наприклад шість, сім років чи, можливо, це інший вік).

2. Підрозділ 2.4 «Правові гарантії прав осіб дошкільного віку» містить два пункти, що досліджують нормативно-правові гарантії та інституційно-правові гарантії. Видається, що вказане є одним з найцінніших положень, які потребують ґрунтовного та широкого дослідження. Було б доречно розглянути правові гарантії в межах окремого розділу, в окремому структурованому порядку, розділяючи їх за додатковими критерієм, зокрема на міжнародні, національні та регіональні.

3. У висновку до дисертації під номером сім пропонується ст. 52 Конституції України доповнити такою нормою: «Законні інтереси дитини мають найвищу соціальну цінність». Як фахівець з конституційного права таку позицію вважає суперечливою, оскільки до змін, доповнень та скасування конституційних положень слід відноситися особливо обережно. Конституція на сьогодні має цілісну, сформовану, випробувану часом матрицю. Безпідставне внесення додаткових положень може розшарпати цілісність основного закону. Доповнення і зміни слід вносити у особливих випадках, якщо для цього є неприйнятними інші заходи правотворчої

техніки. Від внесення пропонованої норми правова політика і державна ідеологія не зміниться, тому така позиція потребує додаткового пояснення.

4. В дисертації запропоновано запровадити в національну практику інститут освітнього сурогатного опікуна. На думку авторки це дозволить: забезпечити максимальний захист інтересів особи дошкільного віку в реалізації права на освіту; убезпечити дитину від можливих зловживань з боку органів державної влади; консолідувати зусилля держави і громадянського суспільства у сфері забезпечення інтересів дитини як найвищої соціальної цінності; забезпечити процедуру раннього втручання для дітей дошкільного віку з інвалідністю (с. 190-193). Проте запровадження додаткового органу не завжди є виправданим. Калькування іноземного досвіду має відбуватися тільки з врахуванням національних особливостей. На нашу думку, запровадження такої інституції тільки обтяжить державний бюджет та породить труднощі організаційного та правотлумачного характеру (термін сурогатний може пов'язуватися з технологією сурогатного материнства, але аж ніяк з освітою). В Україні є достатньо органів публічної влади, які уповноважені виконувати політику у сфері захисту прав дітей. Слід сконцентрувати увагу на удосконаленні їх функціонування, а не створенні додаткових.

Водночас, не дивлячись на висловлені зауваження (вони мають більше дискусійний характер), є підстави оцінити дисертацію Р.Ю. Матяшовської як цілком самостійну, достатньо кваліфіковану наукову працю, в якій отримано нові результати у дослідженні гарантій прав осіб дошкільного віку. Рецензована дисертація містить раніше не захищені наукові положення, що отримані особисто авторкою. Нові науково обґрунтовані результати у сфері правової науки розв'язують важливу науково-прикладну проблему. Дисертація має відповідну наукову цінність і містить важливі положення для подальшого розвитку системи права і системи законодавства в Україні.

Вважаю, що дисертація на тему «Гарантії прав осіб дошкільного віку у глобалізаційному суспільстві», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор – Матяшовська Роксолана Юрїївна, заслуговує здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОФЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор юридичних наук,
професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Д.М. Бслов

Лідише прор Тослова Д.М.
Завідує
Кат. юрид. віз
к.ю.н. зоч.

Лідише В.В.